

УДК УДК 159.9:355

[https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17\(62\).05](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2022.17(62).05)

МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ

Леся Кіщук

ад'юнкт кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил)

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
03049, Україна, м. Київ, Повітрофлотський проспект, 28
kishuk181@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2353-6986>

Анотація

Статтю присвячено прогнозуванню процесів адаптації, оцінюванню функціональних можливостей і ступеня психофізіологічної готовності організму до навчально-бойової діяльності. Визначено, що вплив адаптогенних чинників є найдинамічнішим на початковому етапі проходження військової служби, у нових умовах, коли військовослужбовець має бути здатним швидко адаптуватися до специфіки військово-професійної діяльності. Проаналізовано науково-теоретичні матеріали з питань професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України, в яких охарактеризовано адаптаційні психофізичні можливості організму військовослужбовців. Зроблено висновок, що, незважаючи на стійкий інтерес до проблеми професійної адаптації у військовій сфері, досі виникає багато питань, пов'язаних із феноменологією, структурою та механізмами, що забезпечують досягнення збалансованості в системі «військовослужбовець – військово-професійна діяльність» у постійно змінюваних умовах. Процес ускладнюється й тим, що адаптація та адаптаційні процеси у військовій сфері передбачають вивчення усіх вимірів цього комплексного феномена, який, з одного боку, є процесуальним, бо сприяє формуванню нових психічних якостей військовослужбовця, внутрішнім змінам, зовнішньому активному пристосуванню, самозмінам індивіда в нових умовах існування (А.О. Реан, А.Р. Кудашев, О.А. Баранов та ін.), врахуванню дії комплексу різноманітних чинників, а з іншого – результативним, оскільки дає змогу констатувати рівень і ступінь адаптованості армієця в певний момент часу. В будь-якому разі професійна адаптація військовослужбовця, зокрема офіцера, відбувається у професійних умовах і визначає стратегію його професійного становлення й успішності в ній. Такі питання, як розвиток і мобілізація захисту організму від негативних факторів, компенсація порушень в результаті патологічного процесу зв'язків і регуляції і, нарешті, прогнозування характеристик військової трудової та життєдіяльності не можуть бути вирішені без знання психофізіологічної природи та механізмів адаптаційних процесів. Висунуто гіпотезу, що формування і впровадження у практику моделі професійної адаптації молодших офіцерів сприятиме досягненню стратегічних цілей української армії у мирний та воєнний час. **Ключові слова:** військово-професійна діяльність, професійна адаптація, психофізіологічні чинники, модель, становлення офіцера.

Вступ

Проблема адаптації військовослужбовців до військово-професійної діяльності у Збройних Силах є однією з важливих серед досліджуваних нині військовою педагогікою та психологією. Особливо гостро ця проблема постає в умовах сьогодення, коли на полі бою ключовою і вирішальною постаттю стає командир первинної ланки, який повинен швидко приймати оптимальні бойові рішення, вміти стримувати емоції і налаштуватися на

виконання завдань, відповідати за життя інших і взаємодіяти у військовому підрозділі, володіти навичками адаптивності у критичних для життя обставинах. Крім того, під час експлуатації складних систем озброєння і військової техніки якість виконання бойових завдань прямо залежить від професійної майстерності і функціонального стану організму кожного військовослужбовця. Саме тому до стану фізіологічних функцій і психічних якостей військовослужбовців висувають надзвичайно високі вимоги. Вирішення цієї проблеми значно спростить молодшим офіцерам процес проходження військової служби, а також вплине на якість виконання завдань у мирний та воєнний час.

Предметом нашого дослідження є військово-професійна діяльність, тому розглянемо теоретичне підґрунтя цієї базової категорії.

Поняття «військово-професійна діяльність» досить широко досліджено у науковому дискурсі, проте ми, насамперед, розглянемо наукові позиції провідних українських військових психологів.

Значний внесок у дослідження психології професійного становлення офіцера (на прикладі слухачів НУОУ) зробив В.І. Осьодло, який вважає, що професійна діяльність офіцера – це цілеспрямована активність, процес реалізації ним конкретних функцій та посадових обов'язків. Військово-професійна діяльність допомагає офіцеру здобути навички та вміння жити в колективі, підпорядковувати особисті інтереси та бажання суспільним (Осьодло, 2019). При цьому, на думку автора, військово-професійна діяльність істотно впливає на офіцера, передбачаючи його зворотну реакцію на дію адаптогенних чинників, інтенсивність і протяжність яких детермінується змістом службової діяльності й особливостями середовища її реалізації.

У дослідженнях О.М. Кокуна для тлумачення категорії адаптації введено поняття «самоналаштовуваної системи адаптації людини», яка є певним станом організму, що допомагає реалізувати механізм адаптації (Кокун, 2006). Прикладом такої «системи» може бути сенсорна адаптація, яка відображає пристосування чутливості до подразника, що діє на орган чуття, проявляється в різних ефектах, які кожна людина проживає по-своєму, і формується впродовж певного індивідуального часу. Саме тому показниками цього виду адаптації можуть бути складні інтегровані показники, такі як особливості сприйняття і суб'єктивного переживання часових інтервалів: часова перцепція, сприйняття («відчуття») часу. Доведено, що особи, які добре адаптуються, мають достатньо високу перцепцію часу та оптимальний рівень особистісної тривожності. І, навпаки, особи з високим рівнем тривожності часто переоцінюють часові інтервали. Люди з середнім балом особистісної тривожності точніше сприймають та оцінюють час (Лазуренко, 2010; Лазуренко, 2011). Це впливає на професійну діяльність (її темп, ритм, стійкість та ін.). У дослідженнях В.В. Клименка вказано, що просторово-часову організацію людини можна вважати фундаментальною характеристикою цілісної психіки (Клименко, 1997). З огляду на це, глибший аналіз навіть однієї з «адаптаційних систем» військовослужбовця до професійної діяльності, що зумовлена психофізичними чинниками, на наш погляд, стосуватиметься вивчення багатьох інших сторін психіки.

Наші розвідки наукової літератури з проблем системного розуміння адаптації дають змогу стверджувати, що адаптаційні процеси або чинники, які їх визначають, досліджують переважно з психічної чи фізіологічної точок зору, але в будь-якому разі взаємопов'язано. Не даремно С.Д. Максименко зазначав, що адаптаційний процес стосується всіх рівнів організму: від молекулярної до психічної регуляції діяльності (Лазуренко, 2010; Лазуренко, 2011).

Найбільш вдале визначення для нашого дослідження знаходимо у М.С. Корольчука, який дезадаптацію розуміє як системну активну відповідь функцій організму, зорієнтовану на підтримання гомеостазу та формування врегульованої адекватної програми з реакціями на змінювані умови середовища і діяльності. В основу цієї програми покладено п'ять основних

компонентів: сенсорний, енергетичний, операційний, ефекторний та активаційний (Корольчук, 2003). Сенсорний компонент аналізує зовнішнє і внутрішнє середовище, перетворює зовнішню і внутрішню інформацію в ланцюжок нервових імпульсів; енергетичний є джерелом енергії організму і забезпечений набором вегетативних реакцій; операційний зорієнтований фільтрувати, селекціонувати й переробляти інформацію і на цій основі виробляти основні рішення; ефекторний відповідає за реалізацію програми рішення; активаційний мобілізує елементи, включені у програму, і на цій основі визначає рівень відповіді організму.

З огляду на означені міркування як професійну адаптацію молодших офіцерів будемо розуміти адаптацію особистості до фізичних умов військово-професійного середовища (психофізіологічний аспект), виконання військово-професійних завдань, ведення бойових операцій, отримання військово-професійної інформації (професійний аспект) та соціальних компонентів військово-професійного середовища (соціально-психологічний аспект).

За даними О.Р. Охременко, адаптація організму військових спеціалістів до дії чинників навколишнього середовища є постійною подією звичайної життєдіяльності. При цьому формами адаптації можуть бути: неспецифічні реакції адаптації організму в цілому; неспецифічні реакції нервової системи; вплив специфічних реакцій організму на трудову діяльність; неспецифічні реакції на аналізаторному і біохімічному (енергетичному) рівнях (Охременко, 2004).

Період адаптації молодшого офіцера після закінчення навчання у військовому закладі вищої освіти вважається надзвичайно складним, оскільки пристосування відбувається за багатьма напрямками і характеризується швидким зростанням рівня стресу і погіршенням самопочуття. У принципово інших умовах військовослужбовець гостро реагує на зміни на фізіологічному і психологічному рівнях. Першим детермінує психічний рівень. Як приклад, в період адаптації значно зростають витрати енергетичних сил організму, а тому помітно виявляються фізіологічні порушення. В умовах великого напруження функціональні системи повертаються в норму повільніше, подолання незначних ускладнень набуває більшої фізіологічної «ваги», негативно впливає на загальний стан організму, психічне життя, усталені прояви звичайного досвіду.

На психологічному рівні адаптація виявляється через невпевненість, підвищення тривожності, зростання психічної напруженості, відчуття внутрішнього дискомфорту, наявність конфлікту (явного чи прихованого) з оточенням. Такі ситуації можуть мати для військовослужбовця травматичні наслідки і стати причиною зниження ефективності військово-професійної діяльності або взагалі унеможливити подальше виконання поставлених завдань. Цілком зрозуміло, що вивчення психофізіологічних чинників, які визначають успіх військово-професійної адаптації молодших офіцерів, побудова моделі системної роботи з ними на всіх рівнях та етапах цього процесу, реалізація запропонованої схеми дадуть змогу значно поліпшити якість адаптаційного періоду, мінімізують помилки в роботі військовослужбовця, забезпечать йому комфортне входження професію і відчуття себе у професії. Для дослідження ми обрали такі чинники як: особливості інтеграції сенсорних систем, рівень загального інтелекту, інверсію емоційного відображення, характеристики властивостей типу темпераменту військовослужбовця.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей адаптаційних процесів у військово-професійній сфері з урахуванням впливу психофізіологічних чинників та розробленні моделі поліпшення адаптації для молодших офіцерів Збройних Сил України. **Завданнями** дослідження визначено: 1) з'ясувати теоретичні основи процесу професійної адаптації військовослужбовців; 2) проаналізувати стан механізму професійної адаптації молодшого офіцера ЗС України з урахуванням психофізіологічних чинників; 3) запропонувати

модель професійної адаптації молодших офіцерів ЗС України з урахуванням дії психофізіологічних чинників.

Методи дослідження

У дослідженні застосовувалися метод наукового пізнання та загальнонаукові методи: логіко-порівняльний аналіз (для виявлення особливостей наукових підходів до досліджуваного феномена); аналіз і синтез (для визначення особливостей професійної адаптації молодших офіцерів до військово-професійної діяльності з урахуванням впливу психофізіологічних чинників).

Результати і дискусії

Поняття «модель» (з лат. – міра, зразок, примірник, схема для пояснення певного процесу чи явища) в сучасній науці застосовують для схематичного зображення структури і перебігу будь-якого процесу (Словник іншомовних слів, 1997: 433). Цим поняттям відображають факти, відносини, речі, механізми в певній галузі знань у формі наочної простої матеріальної структури. У свою чергу, процес ідеалізації реального об'єкта (моделі) з виокремленням певних характеристик для його вивчення називають моделюванням.

Моделювання процесу професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України передбачає формалізацію в єдину структурно-функціональну модель (схему, конструкцію) основних зовнішніх і внутрішніх чинників впливу в умовах послідовної реалізації комплексу підходів, принципів, вибору інструментів, методів і засобів, застосовуваних у процесі адаптації молодших офіцерів, що підлягають оцінюванню з урахуванням психофізіологічних чинників через застосування спеціально розробленого критеріально-діагностичного апарату.

Для розуміння важливості структурно-функціональної моделі професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України з урахуванням психофізіологічних чинників необхідно теоретично обґрунтувати складові моделі, їх зміст, функціональне призначення і взаємозв'язки.

Розроблена нами модель має за мету створення організаційної системи професійної підготовки, що забезпечить статистично достовірне підвищення рівня професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України з урахуванням психофізіологічних чинників.

Завданнями такої моделі є:

- забезпечення комплексності усіх структурних компонентів професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України з урахуванням виокремлених психофізіологічних чинників;
- дотримання умов, що сприятимуть успішній професійній адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України у процесі індивідуальної (технічної, спеціальної тощо) підготовки;
- оновлення наявного і розроблення нового, що відповідає запитам часу, навчально-методичного, цифрового, психологічного та психофізіологічного забезпечення професійної адаптації молодших офіцерів;
- вибір методів, форм, засобів, інструментів впливу для ефективної професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України з урахуванням дії обраних психофізіологічних чинників;
- визначення критеріїв оцінювання рівнів професійної адаптації молодших офіцерів відповідно до дії психофізіологічних чинників.

Структурно-функціональні складові теоретичної моделі професійної підготовки молодших офіцерів Збройних Сил України з урахуванням впливу окремих психофізіологічних показників наведено на рис. 1. Зазначимо, що провідними принципами їх реалізації мають бути особистісний та діяльнісний.

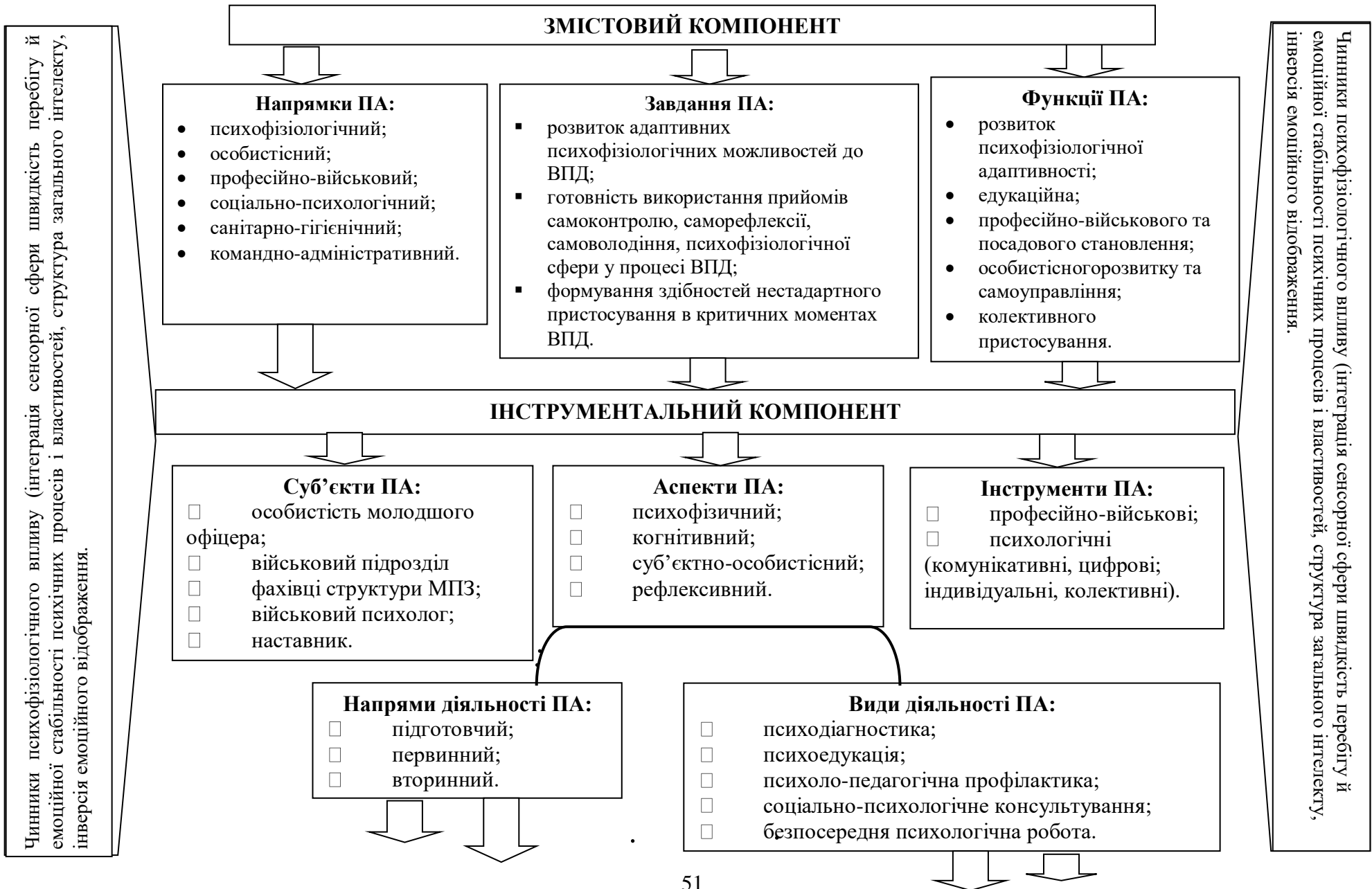

Рис.1. Теоретична модель професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України на основі врахування психофізіологічних чинників

Умовні позначення: ПА – професійна адаптація, ВПД – військово-професійна діяльність

Розуміючи, що адаптація – це безпосередній процес пристосування до умов зовнішнього середовища, вважаємо, що здатність до професійної адаптації молодших офіцерів є не лише індивідуальною, а й особистісною якістю, яка може бути сформована з позиції особистісного підходу, мати різний перебіг залежно від вимог і включеності у військово-професійну діяльність. Найбільш складні та різноманітні аспекти явища адаптації виявляються у багатогранній військовій діяльності, в якій можна виокремити психофізіологічні, когнітивні та суб'єктно-особистісні (емоційні, мотиваційно-вольові, ціннісно-сміслові, поведінкові) компоненти адаптаційного процесу. Рефлексивний же компонент передбачає не лише оцінювання наявного психофізичного потенціалу, своїх здібностей, а й можливостей з розвитку власних стабільних рис особистості і тих, що розвиваються у ході військово-професійної діяльності.

У динаміці розвитку особистості військовослужбовця лише на рівні суб'єкта виникають системні новоутворення, які можна зафіксувати у понятті «особистісний адаптаційний потенціал» (Маклаков, 2001).

До чинників, що впливають на фізичний та психічний стан молодшого офіцера, належать: інший ритм життя, суворий розпорядок дня, вимоги військової дисципліни, дотримання субординації, значні фізичні та психічні навантаження, необхідність набуття спеціальних військових знань та навичок, освоєння нового кола обов'язків, зміна особливостей та режиму харчування, певні побутові незручності. Крім того, необхідно адаптуватися і до специфічних умов служби чи виконання бойового завдання, що пов'язано з емоційною стійкістю, фізичною витривалістю і т. д. Ця адаптація передбачає вплив на розвиток психофізичних чинників особистості, щоб врівноважити адаптаційні системи.

У досягненні стійкого рівня адаптації значну роль відіграє чинник швидкості мобілізації пристосувальних механізмів та послідовності їх включення на різних рівнях функціонування організму. Комплексне вивчення психічних та функціональних станів молодшого офіцера як наслідку дії психофізіологічних чинників у процесі його адаптації, постійний моніторинг дають змогу відстежувати зміни та вчасно запобігати порушенням функціонування психіки та організму в цілому.

Потрібно враховувати, що процес професійної адаптації передбачає:

- 1) взаємодію як мінімум двох систем (військово-професійна діяльність військовослужбовця – чинник впливу, військовослужбовець – військовослужбовець і т. д.);
- 2) розгортання взаємодії в особливих умовах – дисбалансу, неузгодженості між системами;
- 3) як мету взаємодії – деяку координацію між системами, ступінь та специфіка якої можуть варіюватися у досить широких межах;
- 4) як досягнення мети – певні зміни у взаємодіючих системах.

Адаптація молодшого офіцера до умов несення служби з цього погляду охоплюватиме кілька систем і відбуватиметься на різних рівнях (організму, індивіда, особистості, службовця), потребуватиме від нього наявності адаптаційних можливостей – запасу функціональних резервів, які визначені, здебільшого, психофізіологічними чинниками і постійно витрачаються на підтримання рівноваги між організмом та середовищем. У будь-який час існує певний позитивний і негативний баланс функціональних ресурсів порівняно з деяким середнім їх рівнем. Середній рівень функціональних ресурсів, у свою чергу, також змінюється з часом. Можна виокремити добові та сезонні коливання функціональних ресурсів, але не менш важливими є вікові зміни (Лазоренко, 2011).

Щоб підтримати необхідний рівень функціонування систем, організм людини витрачає адаптаційні резерви, наприклад, в екстремальних умовах змушений адаптуватися до навколишнього середовища, змінюючи рівні функціонування окремих систем, що потребує витрати функціональних резервів. Завдяки діяльності регуляторних механізмів відбувається перебудова внутрішнього середовища відповідно до зовнішніх умов.

Пусковим механізмом адаптаційної перебудови організму молодшого офіцера можна вважати потрапляння в незвичні («неадекватні») для нього стресові умови. Мета адаптації полягає в тому, щоб «досягти оптимуму ефективності діяльності, забезпечити розвиток організму людини і, як мінімум, зберегти його життєздатність, функціонування у своїй цілісності», а також забезпечити наявність адаптаційного резерву – інформаційних, енергетичних та метаболічних ресурсів, витрачання яких супроводжується постійним поповненням» (Реан, 2006: 169).

Таким чином, стрес та адаптація – взаємопов'язані психологічні та психофізіологічні феномени.

У роботі В.В. Овсянникової запропоновано адаптацію працівників класифікувати за етапами як первинну і вторинну (Овсянникова, 2013). Не заперечуючи доказів автора, приймаємо ці положення з деякою поправкою на особливості професійної адаптації у військовій системі. Вважаємо, що адаптація у військових формуваннях відбувається уже в період підготовки військовослужбовця у військовому закладі вищої освіти, оскільки людина, перебуваючи в освітній установі, «входить» у професію (триває підготовка, дотрудова адаптація). Причому, в цей період відбувається формування компетентностей, знань, навичок з військової справи у молоді, яка має поверхове уявлення про військову діяльність і не має досвіду. На наступних етапах – первинному і вторинному – відбувається пристосування військовослужбовців, що мають фахову і військову підготовку, до професійно-військової діяльності в реальних умовах функціонування військових підрозділів. В умовах сьогодення, коли реальними стали події війни і успіх військових операцій значною мірою залежить від людського чинника, зростає роль саме цих етапів адаптації. Йдеться про пристосування до змін військової технології, умов професійної діяльності та бойової активності, системи чи середовища. За таких умов адаптація – це не тільки навчання, а й управління очікуваннями, і створення психологічного комфорту у процесі змін для молодшого офіцера, і належний управлінський вектор з боку вищого керівника. І навіть більше: для адаптації молодших офіцерів до нових умов необхідно змінити програму внутрішньої адаптації, а це неможливо організувати без використання хоча б базальних психофізіологічних чинників професійної адаптації.

Не останню роль у процесі професійної адаптації відіграють інструменти, якими досягають бажаного результату пристосованості молодших офіцерів. Можна виокремити кілька груп безпосередніх інструментів професійної адаптації у військових формуваннях: інформаційні, психологічні, предметні.

Зважаючи на запити сьогодення, весь арсенал психологічних інструментів професійної адаптації молодших офіцерів ми умовно розділили на цифрові і безпосередньо психологічні.

Модель обов'язково має містити технології реалізації, оскільки через них можна обґрунтувати й описати основні етапи втілення задуму із чітким визначенням проміжних результатів та послідовності дій усіх суб'єктів професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України. Можливе використання таких технологій: саморозвитку, розвитку емоційного інтелекту, розвитку інтелектуальних здібностей, розвитку сенсорно-перцептивної

сфери, розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей, розвитку самооцінювання, саморегуляції, самокритичності, розвитку адаптаційних психофізіологічних можливостей.

У професійній адаптації існує складний зв'язок між технологіями й інструментами, тому що технологія може за певних умов ставати інструментом, а інструмент – технологією залежно від масштабу завдання і кута його розгляду.

Зазначимо, що процес «професійного входження» молодших офіцерів у військову діяльність з урахуванням психофізіологічних чинників можна умовно розділити на чотири алгоритмічні кроки:

1. *Оцінювання рівня загальної підготовленості* – необхідне для розроблення ефективної програми адаптації майбутнього офіцера в період його підготовки в освітньому закладі, триває переважно в період вступу і навчання на першому курсі у військовому закладі вищої освіти, коли оцінюють фізичну форму людини, її розумові здібності, стійкість до впливу стресів, орієнтацію у просторі, здатність до розвитку критичності мислення, вольові якості, наявність мотивації, переконань, інтересів, швидкість та інтенсивність реагування на зміни, здатність приймати самостійні рішення, адекватно оцінювати себе та різноманітні ситуації, тобто психофізіологічні чинники, необхідні для надійної роботи в напружених і небезпечних умовах.

Така програма слугуватиме орієнтиром первинного професійного становлення майбутнього офіцера.

2. *Орієнтація в нових умовах* – передбачає практичне ознайомлення майбутнього офіцера з військово-професійною діяльністю через безпосереднє його включення у процес навчання і здобуття первинного досвіду. Це етап підготовки офіцера у навчальному закладі. Крім теоретичної обізнаності, майбутній офіцер на основі визначеної програми має насамперед формувати, розвивати і тренувати власні психофізіологічні показники, які слугуватимуть основою для усіх інших видів адаптації і визначатимуть успіх військово-професійної.

3. *Безпосередня адаптація* – пристосування молодшого офіцера до свого статусу в першому службовому військовому підрозділі. Це період, коли успіх професійної адаптації значною мірою визначений його включенням у міжособистісні відносини. На цьому етапі молодшому офіцеру важливо отримувати психологічну підтримку через побудову контактів як з іншими військовослужбовцями, так і з керівництвом через соціально-психологічну роботу.

4. *Остаточне включення в роботу* – завершення процесу адаптації. Молодший офіцер «включається» у військову діяльність, якісно долає особисті проблеми, може і вміє співвідносити свої психофізіологічні особливості зі швидко змінюваними умовами військової діяльності чи бойової ситуації, володіє навичками самоконтролю і саморегуляції, має план дій в екстремальних ситуаціях, плавно переходить до стабільної професійної активності. Як правило, в разі неналежно організованого процесу адаптації цей етап настає через рік-півтора роботи. Якщо процес адаптації регулювати, то робота буде ефективною і результативною вже через кілька місяців.

Коли систему основних заходів розроблено, необхідно визначити критерії оцінювання результативності проходження молодшим офіцером процесу адаптації. Критеріями процесу професійної підготовки можуть бути:

адаптивність військовослужбовця як здатність реалізовувати психофізіологічні резерви у військово-професійній діяльності;

досягнення мети військової діяльності при мінімізації витрати сил;

можливість володіти собою, своїми емоціями, станами в різноманітних ситуаціях військової діяльності;

демонстрування стресостійкості у процесі виконання бойових завдань, нервово-психологічна стійкість;

можливість швидко освоювати нові інструменти і технології військово-професійної діяльності. В межах цього критерію оцінюють здатність молодшого офіцера до розвитку та змін (потенціал, гнучкість), що відображає його можливості до швидкої заміни раніше використовуваних у діяльності навичок, освоєння нових технологій та інструментів, а також компетенції.

На гнучкість розуму та потенціал розвитку навчання курсанта також вказують міра інтересу до військової професії, зосередженість на ній, відсутність зарозумілості, здатність до вирішення завдань абсолютно нової тематики (освоєння нових технологій та інструментів), розвиненість навичок моніторингу професійних тематичних блогів, думок військових експертів, пошуку рішень у нестандартних ситуаціях.

За рівнем відповідності кожного критерія певним нормам можна визначити професійну адаптацію певних молодших офіцерів як «успішну» чи «неуспішну».

Якісна професійна адаптація може впливати позитивно, якщо всі структурні компоненти моделі і вся модель загалом матимуть зворотний зв'язок. Якщо за результатами зворотного зв'язку виявиться, що новачки мають проблеми на тому самому місці, під час використання певних інструментів, методів, заходів, це означатиме необхідність внесення змін у саму модель професійної адаптації.

Отже, ця система потребує постійного вдосконалення для ефективного досягнення її кінцевої мети: комфортного входження у військово-професійну діяльність з урахуванням психофізіологічних чинників, скорочення терміну цього входження, зниження ризиків виникнення помилок, вміння контролювати себе і ситуацію.

Висновки

За результатами проведеного теоретичного дослідження в межах означеної проблеми нами вивчено теоретичні основи процесу професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України, розглянуто стан розробки питання українськими військовими психологами, визначені нез'ясовані наукою і практикою аспекти підготовки молодших офіцерів до військово-професійної діяльності.

Нами доведено, що одним із механізмів успішної реалізації професійної адаптації молодших офіцерів є організація цього процесу через врахування психофізіологічних чинників, а саме інтеграція сенсорних систем, рівень загального інтелекту, інверсія емоційного відображення, характеристики властивостей типу відображення.

Спираючись на отримані результати, вважаємо за необхідне у практиці військово-професійної діяльності при психологічному супроводженні професійної адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України послуговуватися розробленою моделлю, яка враховує дію психофізіологічних чинників. Ця модель містить структурні компоненти реалізації й характерні зв'язки між ними. Правильне й повноцінне використання потенціалу кожного із елементів цієї моделі створює переваги як для самого молодшого офіцера, так і для військового формування, в якому він перебуває.

Реалізуючи розроблену модель, офіцер здобуває необхідні професійні компетенції на основі вивчення і розвитку можливостей психофізіологічних показників, вчиться їх оптимально й доцільно використовувати, прискорено входить в професію, а військовий підрозділ отримує впевненого офіцера, який має чітко сформовану позицію з приводу свого значення у військовій структурі, повне пристосування до процесу військової праці, який вписується у колектив, займає в ньому свою нішу, демонструючи свої можливості, чітко усвідомлює необхідність своєї багатолінійної активності для армії. Все це сприяє зменшенню витрат, пов'язаних з низькою ефективністю військової діяльності, досягненню цілей в мінімальні терміни і, найголовніше, підвищенню сили, стійкості та структури мотивації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у необхідності розробки програми психологічного супроводу процесу адаптації молодших офіцерів Збройних Сил України до військово-професійної діяльності.

Література

1. Кокун, О.М. (2006). *Психофізіологія*. (Монографія). Київ : Центр навчальної літератури.
2. Корольчук, М.С. (2003). *Психофізіологія діяльності: підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ : Ельга, Ніка-Центр.
3. Клименко, В.В. (1997). *Механізми психомоторики людини*. (Монографія). Київ.
4. Лазуренко, С.І. (2010). *Розвиток психомоторних якостей студентів технічних ВНЗ*. (Монографія). Київ : ДП Інформаційно-аналітичне агентство.
5. Лазуренко, С.І. (2011). *Психофізіологія установок в регуляції моторики людини*. (Монографія). Київ : Університет «Україна».
6. Маклаков, А.Г. (2001). Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях. *Психологический журнал*, 22(1), 16–24. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/4225080/page:3/>
7. Овсяннікова, В.В. (2013). Проблеми психологічної адаптації персоналу організації. *Проблеми сучасної психології*, 2, 85–91. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2013_2_18
8. Осьодло, В.І. (2012). *Психологія професійного становлення офіцера*. (Монографія). Київ : Золоті Ворота.
9. Осьодло, В.І. (2019). Вплив індивідуально-психологічних властивостей особистості на подолання стресових ситуацій. *Психологічний журнал*, 3. Режим доступу: <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/195941>
10. Охременко, О.Р. (2004). *Діяльність у складних, напружених та екстремальних умовах*. Київ : Національна академія оборони України.
11. *Словник іношомовних слів* (1997). О.С. Максименко (Ред.). Київ : ГРУРЕ.
12. Реан, А.А. (2006). *Психологія адаптації людини. Аналіз. Теорія. Практика*. Санкт-Петербург : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК.
13. Маркіна, І.А., & Шкурко, В.В. (2012). Стратегія виробничої адаптації персоналу підприємства в сучасних умовах розвитку економіки. *Економіка України: реалії, перспективи розвитку ринкових відносин*, 20, 544–553. Київ : НДІ Проблеми людини

References

1. Kokun, O.M. (2006). *Psykhofiziologhiia [Psychophysiology]* Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

2. Korolchuk, M.S. (2003). *Psykhofiziolohiia diialnosti: pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Psychophysiology of activity: textbook for students of higher educational institutions]*. Kyiv: Elha, Nika-Tsentr [in Ukrainian].
3. Klymenko, V.V. (1997) *Mekhanizmy psykhomotoryky liudyny [Mechanisms of human psychomotor]*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Lazurenko, S.I. (2010) *Rozvytok psykhomotornykh yakosti studentiv tekhnichnykh VNZ [Development of psychomotor qualities of students of technical universities]* Kyiv : DP Informatsiino-analitychne ahentstvo [in Ukrainian].
5. Lazurenko, S.I. (2011) *Psykhofiziolohiia ustanovok v rehuliacii motoryky liudyny [Psychophysiology of installations in the regulation of human motility]*. Kyiv : Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].
6. Maklakov, A.G. (2001). Lichnostnyj adaptacionnyj potencial: ego mobilizaciya i prognozirovanie v jekstremalnykh usloviyah [Personal adaptive potential: its mobilization and forecasting in extreme conditions]. *Psichologicheskij zhurnal – Psychological Journal*, 22 (1), 16–24. Retrieved from <https://studfile.net/preview/4225080/page:3/> [in Russian].
7. Ovsiannikova, V.V. (2013). Problemy psykholohichnoi adaptatsii personalu orhanizatsii [Problems of psychological adaptation of the organizations personnel]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 2, 85–91. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspz_2013_2_18 [in Ukrainian].
8. Osodlo, V.I. (2012). *Psykholohiia profesiinoho stanovlennia ofitsera [Psychology of professional formation of an officer]*. Kyiv : Zoloti Vorota [in Ukrainian].
9. Osodlo, V.I. (2019). Vplyv snyiividualno-psykholohichnykh vlastyvosti osobystosti na podolannia stresovykh sytuasii [The influence of individual psychological properties of the individual on overcoming stressful situations]. *Psykhohichnyi zhurnal – Psychological Journal*, 3. Retrieved from <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/195941> [in Ukrainian].
10. Okhremenko, O.R. (2004). *Diialnist u skladnykh, napruzhenykh ta ekstremalnykh umovakh [Activities in difficult, stressful and extreme conditions]*. Kyiv : Natsionalna akademiia oborony Ukrainy [in Ukrainian].
11. *Slovnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of Foreign Words]*, (1977). In O. Maksymenko (Ed.). Kyiv : HRURE [in Ukrainian].
12. Rean, A.A. (2006). *Psihologiya adaptacii lichnosti. Analiz. Teoriya. Praktika [Psychology of personality adaptation. Analysis. Theory. Practice]*. Saint Petersburg : PRAJM-EVROZNAK [in Russian].
13. Markina, I.A., & Shkurko, V.V. (2012). Stratehiia vyrobnychoi adaptatsii personalu pidpriemstva v suchasnykh umovakh rozvytku ekonomiky [Strategy of virobnychoi adaptatsii to personnel of entrepreneurship in the minds of the development of economics.]. *Ekonomika Ukrainy: realii, perspektyvy rozvytku rynkovykh vidnosyn – Economy of Ukraine: realities, prospects of market relations development*, 20, 544–553. Kyiv : NDI Problemy liudyny [in Ukrainian].

**MODEL OF PROFESSIONAL ADAPTATION OF JUNIOR OFFICERS TO THE
MILITARY-PROFESSIONAL ACTIVITY TAKING INTO ACCOUNT THE ACTION
PSYCHOPHYSIOLOGISTS**

Lesia Kishchuk

**Adjunct of the Department of Psychological Support
of Troops Activities**

The National Defense University of Ukraine named after Ivan Cheniakhovskiy
28, Povitroflotsky Avenue, Kyiv, Ukraine, 03049
kishukl81@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2353-6986>

Abstract

The article is devoted to forecasting the process of adaptation, functionality assessment, the degree of psychophysiological readiness of the organism, all that will provide training and combat activities. The most dynamic influence of adaptogenic factors is observed at the initial stage of military service, in new conditions, requiring the ability to quickly adapt to the specifics of military-professional activities. Scientific and theoretical material on the issues of professional adaptation of junior officers of the Armed Forces of Ukraine is analyzed, which would consider the characteristics of the adaptive psychophysical capabilities of the body of servicemen. It is concluded that despite the steady interest in the professional adaptation problem of the military sphere, there are still many issues related to the phenomenology, structure and mechanisms that provide an opportunity to achieve balance in “military man – military-professional activities” system in the ever-changing conditions. This process is complicated by the fact that adaptation and adaptation processes in the military sphere involve the study of all dimensions of this complex phenomenon, which on the one hand is procedural, because it leads to the formation of new mental qualities, internal changes, external active adaptation, self-change existence (A.O. Rean, A.R. Kudashev, O.A. Baranov), taking into account the action of a complex of various factors; on the other hand, it is effective because it makes it possible to state the level and degree of adaptability of the soldier at a certain point in time. In any case, the professional adaptation of a serviceman, in particular, the officer takes place in a professional environment and determines the strategy of his professional development and success in it.

Undoubtedly, such issues like the development and mobilization of the body's defenses against negative factors, compensation for disorders as a result of the pathological process of communication and regulation, and finally, forecasting the characteristics of military work and life cannot be solved without knowledge of psychophysiological nature and mechanisms of adaptation. It is suggested that the formation and implementation of the model of junior officer professional adaptation should contribute to the achievement of strategic goals of the Ukrainian army in peacetime and wartime.

Keywords: military-professional activity, professional adaptation, psycho physiological factors, model, becoming an officer.

Подано 11.04.2022

Рекомендовано до друку 17.04.2022